

Cadrul intelectual al asocierii între idei și realizări în Districtul Năsăud (1861-1876)

Adrian ONOFREIU

1. Districtul Năsăud – rezervor al intelectualității românești din Transilvania.

În domeniul atât de cultivat de românii transilvăneni în această perioadă, în zona fostului Regiment de graniță de la Năsăud s-au manifestat inițiative, s-au propus diferite proiecte, s-a încercat racordarea la tendințele generale ale epocii. Toate acestea, pe fondul unei marcante atitudini de cultivare a sentimentului național, care a fost indus și locuitorilor Districtului de către intelectualitatea provenită fie din vechile „staturi militare”, fie de către reprezentanții acesteia, care s-au format și au activat în epocă.

Este de altfel și caracteristica ce a marcat întregul acțiunilor și manifestărilor, într-un domeniu cu largi valențe educative și formative la românii transilvăneni, în lupta pentru cultivarea și păstrarea identității naționale. Și aceasta, cu atât mai mult în cadrul unei entități administrative care a avut ca și caracteristică fundamentală, majoritatea absolută a populației românești.

Acestea, mai ales că prin sistemul educațional creat în timpul vicarului Marian, cât și prin moștenirea spirituală a sistemului militar, populația de aici era beneficiara unei instrucții și a unei experiențe spirituale mai avansate față de alte zone ale provinciei¹, la care s-a adăugat și rolul important al bisericii, prin ascendentul funcției vicarului în sistemul valorilor spirituale și instrumentul de comunicare cu poporul, reprezentat de circularele vicariale².

Cadrul instituționalizat de manifestare a acestor tendințe s-a bazat pe unele acumulări din perioada anterioară, din timpul sistemului militar.

Prin participarea la campaniile militare, s-a realizat contactul cu modul de viață al teritoriilor europene unde acestea s-au desfășurat și în domeniul faptelor de cultură. Există o adevărată castă, a subofițerilor și ofițerilor, în prima parte, formați în imperiu, mai târziu, și la Năsăud, în cadrul Institutului de creștere militară. Aceștia și-au format deprinderi și în viața publică, în care erau angajați în perioadele de pace și unde reprezentau, prin număr și instrucție, o componentă însemnată. Se adăugau apoi preoții, care au participat activ la viața comunităților locale, ai căror mentori spirituali, alături de dascăli, le erau.

Toți aceștia au format o categorie de oameni mai instruiți în cunoașterea slovei scrise, ridicați din sânul populației locale, cu diverse slujbe în regiment și apoi în District. Corpul lor a constituit pentru populația neînvățată sau mai puțin învățată, un fel de bibliotecă de învățătură și iluminare, surse de informare despre tot ce se petrecea în lumea înconjurătoare, atât în perspectiva spațială imediată - Districtul - cât și în cea mai îndepărtată, a Transilvaniei sau a altor entități statale³.

Teritoriul Districtului Năsăud poate fi considerat, în perioada de după Revoluția de la 1848, un adevărat „rezervor național” al intelectualității românești din Transilvania⁴. La o generație de la desființarea graniței, o pleiadă de intelectuali au pătruns treptat și au luat locul vechilor militari. Formația lor era diversă, dar cu

-
- 1 Unul din cunoscuții pedagogi ai perioadei, Vasile Petri, scoate la Năsăud 3 tomuri din publicația destinată învățătorilor, „Magazin pedagogic”, între anii 1867-1869.
 - 2 Menționăm doar faptul că la fiecare parohie existau protocoalele în care erau consemnați cei născuți, căsătoriți și decedați, că registrele cuprinzând circularele vicariale continuau tradiția dinaintea de Revoluția de la 1848, constituindu-se în adevărate „serii” documentare. Cu titlu de exemplu, în anul 1857, la parohia Sângeorz existau 8 volume de registre cuprinzând circulare vicariale; Direcția județeană Cluj a Arhivelor Naționale, fond *Episcopia de Gherla-Cluj*, 2.536/1857.
 - 3 Grigore Găzdac, *Ecouri ale iluminismului în ținutul Năsăudului*, în „Arhiva Someșană. Studii și comunicări”, II, 1973-1974, p. 190.
 - 4 Cornel Sigmirean, *Formarea intelectualității românești din Transilvania și Banat în epoca modernă*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2000, p. 245.

aplecare spre domeniile caracteristice intelectualității românești din Transilvania pentru această perioadă. Afirmția se susține prin analiza ariei de proveniență și formare a intelectualității de aici.

În perioada Districtului au studiat la universități de prestigiu, în domeniul *filosofiei*, la Graz, Viena, Pesta, Cluj, un număr de 11 bursieri ai fondurilor grănicerești - între care regăsim pe intelectualii și profesorii gimnaziali de mai târziu, Artemiu P. Alexi, Teodor Dumbravă, Ion Mălai, Constantin Moisil, Florian Moțoc, Paul Tanco - *la drept*, la Sibiu, Viena, Pesta, un număr de 8 - dintre care regăsim funcționari în justiție pe Ilie Cincea, Simion Echim, Gavrilă Man, Gavril Vârtic - *în medicină*, un număr de 4, *în montanistică*, 1, la Schemnitz, *la agronomie*, la Mediaș, Herestrău și Viena, un număr de 5, *în teologie*, la Gherla și Sibiu, un număr de 9 bursieri⁵.

Toți aceștia, alături de cei mai în vârstă, formați în perioada neoabsolutistă, și de foștii militari, au alcătuit o puternică forță în varii domenii și care aveau și preocupări pentru propășirea, binele și luminarea culturală a locuitorilor Districtului.

Argumentele de mai sus converg către concluzia definitorie a teritoriului și perioadei analizate, anume aceea că a fost mult mai facil să se enunțe și realizeze *ideile de asociere*, care proveneau din însăși modul de organizare și funcționare a fostei structuri militarizate. Asocierea celor 44 de localități în cadrul sistemului militar a creat premise favorabile acestor tendințe și a indus acest model și generațiilor care au urmat; cu atât mai mult, în perioada existenței Districtului, care s-a pliat - cel puțin spațial - pe arealul geografic din timpul regimului militar.

2. Asocierea în cadrul instituționalizat.

Din seria realizărilor instituționalizate ale perioadei menționăm în primul rând *Casina Română* din Năsăud.

Apărută în timpul regimentului, ca loc de întrunire pentru ofițeri, Casina și-a edificat primul local în jurul anului 1810, local care apoi a devenit unul din simbolurile Năsăudului, sub denumirea mai târzie de hotel Rahova. După desființarea regimentului, puținii „inteligenți” de aici au continuat spiritul casinei. Odată cu instituționalizarea Districtului, au rămas în Năsăud intelectualii români, care în anul 1861 au subscris un protocol⁶ prin care și-au declarat intenția de a continua activitatea Casinei. Găsim între semnatari, funcționari districtuali, foști ofițeri în regiment, acum pensionați, învățători, meseriași, negustori, în total, un număr de 59 de membri. Taxa lunară pentru un membru era de 1 florin.

Urmează o perioadă de relativă stagnare, până în anul 1868, când activitatea societății s-a îmbunătățit. Ca președinte aflăm pe Alexandru Bohățiel, iar societatea se considera constituită doar pe parcursul unui an calendaristic, pentru continuarea activității fiind necesar acordul membrilor ei. În adunarea din 30 decembrie 1870 s-au elaborat noi statute, consemnate în protocolul reuniunii. Astfel, s-a încheiat activitatea din perioada Districtului, care a fost reluată în condiții noi, după desființarea acestuia⁷.

O altă societate care s-a constituit în una din localitățile Districtului a fost Casina din Rodna.

Constituită „în ajunul Nașterii Domnului a anului 1862”, societatea a cuprins 10 membrii, toți inteligenții din localitate. În adunarea de constituire, parohul Clemente Lupșai a ținut o cuvântare în care a subliniat rolul acestei societăți, apoi s-a procedat la alegerea unui președinte, a unui casier și a unui secretar, care au primit sarcina de a întocmi statutele societății.

Inițiativa constituirii a aparținut inimosului jude cercual - viitorul vice-căpitan districtual - Florian Porcius și parohului local. S-a decis să se facă abonamente la publicațiile românești, „Gazeta Transilvaniei”, „Telegraful Român”, „Concordia”, „Amicul Școalei” și cele străine, „Strigoniul”, „Österreichische Zeitung”, „Ost & West”, „Kikiriki”, „Figaro”.

Aceluiași jude cercual i-a aparținut și inițiativa de a îndemna fiecare localitate să sprijine „ieșirea foilor noastre naționale, precum plătirea ele, sub sistema adormită (absolutism - n.n.), din lăzile comunale, „Mesagerul Transilvan”.

5 Lazăr Ureche, *Fondurile grănicerești năsăudene, 1851-1918*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2001, pp. 180-194.

6 Vereins-Protocoll sämtlicher Herren welche dem Nassoder Lesenvereine beizutreten wünschen = Protocol al tuturor domnilor din Năsăud care doresc să se înscrie la Societatea de lectură.

7 Pe larg istoricul în manuscrisul lui Nestor Șimon, publicat de Adrian Onofreiu, *Nestor Șimon. Manuscrise inedite*, în „Arhiva Someșană”, seria III, III, 2004, pp. 470-477. Manuscrisul a fost „preluat” și publicat în nume propriu, prima dată de Virgil Șotropa, *Casina Română*, în „A.S.”, nr. 19/1936, pp. 35-39, apoi de Traian Pavelea, *Societăți culturale năsăudene. Varia*, Bistrița, Arcade, 2005, pp. 9-16.